Драматична поема,
старовинний лейтмотив якої
звучить то тихше, то голосніше,
залежно од вітрів історії

ДІЙОВІ ОСОБИ

Павлюк
Томиленко
Сахно Черняк
І все, і всі,
що їм по дорозі
стрічаються

На місці їде віз, і все з ним розминається —
дерева, люди, обрії, зірки.
На возі двоє спиною до спини, вони сидять,
закуті у кайдани, — Павлюк, молодший,
і старий Томиленко. Козацький гетьман
та його споборник. А третій — руки скручені сирицею —
Сахно Черняк, ще зовсім молодий.

Павлюк
Ми проїжджаєм повз твоє село.
Возів багато, ми в кінці обозу.
Стрибай у рів! До ночі перележиш,
а там і гайда — навпрошки додому.

Сахно Черняк
А ви?

Павлюк
А ми. Ми — в'язні, ми приречені.
У нас із ним дорога вже остання.

Уже десь тешуть дошки для помосту
і ставлять колесо, щоб нас четвертувати.

Томиленко
Ти звідки знаєш? Може, нас повісять,
Або зітнуть. Усе ж таки це легше.

Павлюк
На легшу смерть, даремно, не надійся.
Ми в них на смерть козацьку заробили.

Сахно Черняк
Ну, а хреста ж над нами хоч поставлять?

Павлюк
Чого схотів! Ще добре, як не спалять
на сизий попіл в мідному бику.
Мені учора снився Наливайко,
дак він казав, що в пеклі защитають
ці наші муки. Швидше в рай потрапим.

Томиленко (тихо)
Ти не жартуй так. Бачиш, він боїться.

Павлюк
Боїться? Він? Чого ж він учепився?
Кажу: тікай! Ми їдемо, бо мусим.
Бо нас везуть. Нас видали свої.
Легким хотіли коштом відкупитись —
скрутили двох, мовляв, це винуватці.
Ось гетьман наш, а це його поплічник, —
а нам простіть, ми будемо сумирні.

Сахно Черняк

Так це ж не всі. Все військо і не знало.
Та ще й вночі. Це купка тих старшин.

Павлюк

Там купка, там. Вже ціле гнойовище.
І Наливайка ж видали свої.
Такі орли, один орліший іншого.
Лицарство, честь! А дійдеться до діла —
рятує шкуру, видає своїх.

Томиленко

І ти скажи, де є тому коріння?
У чому річ, бо це ж не первина.
Це що, на всіх поділене сумління?

Сахно Черняк

Ні, це на всіх помножена вина.

Павлюк

Чудний ти хлопець. Коли нас в'язали —
чого прибіг? Напився б собі й спав.
Як інші спали. Напились — і спали.
Аж гай шумів, так солодко хропли!

Сахно Черняк

Не всі хропли. Шість тисяч було вбито.
Шість тисяч спали непробудним сном.

(Тяжке мовчання, їде віз на місці —
повз нього пропливають чорні верби.
На чорних вербах — скрижанілий сніг).

Томиленко

Як вороння кричить несамовито!
Вже стільки їдем, а воно кричить.

Павлюк (ледь чутно, ніби сам до себе)

Не всі хропли. Шість тисяч було вбито.
Шість тисяч спали непробудним сном...

Томиленко

Ти щось сказав?

Павлюк

Ява страшна поразка!
Шість тисяч під Кумейками лягло.

Томиленко

Якби нам зброя, нас би не розбили.
А то ні яке в нас військо? Збіраниця.
Із косами, із дрючням, із ціпами —
прийшли панів за кривду молотить.

Сахно Черняк

А ти мене тоді і не примітив.
А в мене й шабля батькова була!

(Очима показав на Павлюка).

Та я ж до нього у повстанське військо
через усю Вкраїну тоді йшов!

Томиленко

Тепер ти з ним через усю Вкраїну
на страту їдеш. І шабель нема.

Сахно Черняк

(на вухо йому, пошепки)
А може, все й обійдеться. А може,
іще Господь зласкавиться над нами,
і нас із ним помилують. Його ж
позаторік помилував король.
В останню мить помилував, в останню!
А кат уже й сокиру був підняв.

Томилемко

Король залюбувався. Каже: лицар.
Хоч ворог, хоч і хлоп, а таки лицар.
Такому шкода голову стинати,-
яка ж бо гарна й горда голова!

Нехай відчує королівську милість.

Нехай іде до короля служити.
А він — на Січ, та й знов зібрав голоту.
Гармату відібрав у реєстровців
та як ударив знов із Запоріжжя!..
Тепер вже не помилують.
Тікай.
Кажу тобі, тікай, поки не пізно.

Сахно Черняк

А вас оце отак і повезуть?!

Павлюк

Отак і повезуть. І привезуть. І стратять.
Цим шляхом я вже їхав раз. Тоді
мене везли з Іваном Судимою.
Іван усю дорогу жартував.
Ми їм тоді фортецю зруйнували,

вертаючи з турецького походу, —
отой Кодак, на скелі, неприступний,
камінний кліщ, що вп'явся в нашу землю,
а ми його шаблями узяли!
То він як пригадає тих драгунів,
котрі од нас урозтіч дременули,
та що як скаже! — двиготять кайдани
од реготу. На ешафоті кат
його боявся. Турки полотніли,
коли він тяжко піднімав брову.
Ти знаєш, що сказав він перед смертю?
Нічого, каже, і на тому світі
душа козацьким сміхом засміється,
а вороги хай думають, що грім!
Але одного разу й він заплакав...
Адже й тоді нас видали свої.

Томиленко

Ну, він як ти, він — гетьман самовільний.
А ті були, напевно, реєстровці.
Служили, то й вислужувались.

Павлюк

Страшно,
що і на цей раз видали свої!

Томиленко

Про тих не думай. Думай ось про цього.
Цей нас не видав. Це вартніш за все.

Павлюк

Умов його, нехай він нас облишить.
Він теж мені — як камінь на душі.
Ось верховий проскаче — і прощайтесь,
поки ще їдем по своїй землі.

Томиленко

Не слухає. Уперся, мов не чує.
Учора покрай лісу зупинились,
кажу: тікай! Тут сосни, тут яри.
А він сміється: що я тобі, заєць?

Сахно Черняк

(ногою б'є об ногу, щоб зігрітись)
Гей, тупцю-роступцю!

Павлюк

В таких взувачках тільки й танцювати.
Уже, мабуть, і зашпори зайшли?

Томиленко

Весна предивна. Як не сніг, то хляпа.
В таку погоду страшно журавлю.
Оце ж летять — і в небі обмерзають,
і падають, і все-таки летять!

Сахно Черняк

Я попліч вас зігріюся, дарма що
подерлись ваші сукна й адамашки
і кулями спробиваний кожух.
Усе ж таки — людина при людині.
А що погода — може, воно й краще.
Який хосен тепер нам поспішати?
Ми ж їдем не на ярмарок в Прилуки.

Павлюк (тихо до Томиленка)

У нього ж губи, глянь, посіверіли.
На йому опанчипа рогозова.
Він не доїде, змерзне, пропаде.

Томиленко (до Сахна)
Диви, димок за пагорбом! Напевно,
отам уже і є твоє село?

Сахно Черняк

Еге ж, отам. Вечерю люди варять.
У мене хата на краю села.
Так що простіть, панове-товариство,
не можу вас в гостину запросить.

Томиленко
А що, пішли б, погрілися з дороги.

Сахно Черняк
Це б нам із клуні сіна унесли,
ряденця ткані рівно постелили.

Томиленко
Чогось би, може, й випити дали.

Сахно Черняк
А не без того. Гетьмана — на покуті.
Такенна миска страви на столі.
І риба, й мед. Усе своє, напохваті.
У нас гостинні люди у селі.
Хоч нині й скрутно на харчі й одежу, —
вороже військо ласе до добра.
Ото як прийде па зимову лежу,
геть-чисто все в людей поодбира!
А то ж було — ну рай тобі, та й годі.
Пшениця в полі, маки па городі.
Було, як мати хліба напечуть, —
на лаві покладуть під образами,

ще й рушником вишиваним прикриють.
А я все цілюсь одломить шкоринку.

Томиленко
А знаєш, ще що добре? Пироги —
із гарбузом печеним і пасльоном.
Ото в печі як висмажать гарбуз,
вже аж червоний, перемнуть з пасльоном.

Сахно Черняк
У нас печуть з квасолею і з маком.
І креплики з капустою. Й коржі.

Томиленко
А диню сушать?

Сахно Черняк
Ні, ти ж степовик.
У нас гриби і яблука сушені.

Томиленко
А галушки, ото ще царська їжа!
У нас гречані, а у вас які?

(Віз їде, проминаючи тополю,
високу й почорнілу на вітрах).

Сахно Черняк
Оцю тополю батько посадили.
Крізь неї небо світиться. Прощай.

Павлюк
Присунься ближче. Я тобі зубами
твої ремінні пута розгризу.

Бо нам із ним додому вже не світить.
А ти, тобі за віщо пропадати?
Ти молодий, ти вдатний до роботи.
У тебе й мати, певно, ще жива.

(І проминає мати край дороги, сумна і чорна, —
теж, як та тополя. Услід їм дивиться і тихо проминав.
Сахно Черняк похнюпився, мовчить).

Павлюк
Якби жонатий, може б, ще й подумав.

(І жінка проминає, прихистивши
до себе двійко діточок руками).

Павлюк
Що?! Ти жонатий? В тебе й діти є?
Ану злізай, щоб я тебе не бачив!
Злізай, кажу!

(У люті, до Томиленка)
Штовхни його, ти ближче.
Бо я його кайданами вперіщу!
(Силкується підняти скуті руки).
Очуняєш — додому доповзеш!

Сахно Черняк
Ти не кричи. Ти вже ж мені не гетьман.
Чи я у тебе воза пересидів, —
яким же правом ти мене зганяєш?

Павлюк
І правом старшого. І волею стратенця.

Ти мусиш вволить передсмертну волю.
Це мій наказ. Кажу тобі: іди!

Сахно Черняк
А я кажу, що ти уже не гетьман,
і я тобі тепер не підлягаю.
Схотів і їду.

Павлюк
Знову за своє.
Та зрозумій же, пентюху упертий, —
ми тут по ділу, нас везуть на страту.
А ти тут хто? Приший кобилі хвіст.
Тобі он навіть ноги не зв'язали.
Тебе не дуже й кинуться шукати.
Я — гетьман. Він — Томиленко. А ти?
Ніхто про тебе й словом не згадає.

Сахно Черняк
Я їду з вами не по честь і славу.
Я їду з вами, бо мені так легше.

Павлюк
Мені не треба милості твоєї.
Я сам багатий, я живу вже вдруге.
Я вже один раз був на ешафоті.
Мені тоді життя подарували,
так що воно дароване — не жаль!

Сахно Черняк
Ти дуже гордий. Ти кричиш від люті.

Томиленко
Нестерпно бути зрадженим. Болить.

Сахно Черняк

А стерпно бути заодно із тими,
хто перемовчав, коли вас в'язали?
Та все життя отак про себе й знати,
що ти не зрадник, ні, ти не відступник,
ти, Боже збав, не видавав нікого,
ти просто вчасно очі опустив!
І після цього зватися людиною...
Не через вас я їду, а для себе.

Павлюк

Послухай, брате, думаєш, це легко —
прийнять, що хтось за тебе погибає?
В мені болить і набрякає совість
слізьми дітей і матері твоєї!

(Минають при дорозі драбиняк
і двох дядьків, у сіряку й кожусі.
Один тримає воза, як домкрат, а другий
дьогтем змащує колеса).

У сіряку

(зняв шапку й поклонився)
Яким же треба бути чоловіком,
щоб так на страту за своїх піти!

З мазницею

(показує квачем)
Та чи не тю? Мабуть, він просто дурень.
Щоб так за когось голову покласти?!
Мав поля шмат, і хату, і корову,
і жінку гарну, — що йому іще?

(Вітряк проплив. Не конче він реальний, —
це може бути й силует з фанери. Проткнувши списом
латане крило, застряв у ньому Дон Кіхот
Ламанчський).

І відчайдушний голос Дон Кіхота:
Собрате мій! Дай знати Дульсінеї,
що я погиб у вашім вітряку!

В поривах вітру чути дзвін бандури.
Він досі часом був як лейтмотив. Тепер посилився —
до впізнавання слова. Це — старовинна ДУМА
ПРО БРАТІВ, КОТРІ ТІКАЛИ З ГОРОДА АЗОВА.

"Із города Азова не великії тумани вставали,
Три брати рідненькі із города Азова,
із тяжкої неволі утікали.
Два брати кінних, третій піший-пішаниця,
За кінними братами поспішає,
За стременечка хватає,
Словами промовляє:
— Братики мої ріднесенькі,
Як голубоньки сивесенькі!
Станьте ви, коней попасіте,
Мене, найменшого брата, пішого-пішаницю,
підождіте,
Да хоч між коней візьміте,
Та до отця-матері підвезіте!"

Стратенці проминають кобзаря.
А може, це кобзар їх проминає.
Конвейєр часу — тільки врізнобіч —
один в минуле, другий у майбутнє.
Отак всі й розминаються навік.

Кобзар співає. Може, він такий — як Перебендя
пензля Їжакевича. Або живий, з капели бандуристів,
котрий співає саме в цю хвилину. Чи кам'яний,
що вже співає вічно.

"Старший брат теє зачуває,
До найменшого брата словами промовляє:
— Раді б ми тебе між коні узяти, —
Буде озовська орда доганяти,
Буде упень сікти-рубати,
Назад у Озов-город завертати,
Ніяк нам буде утікати.
Ми ж і самі не втечем, і тебе, брате, не вивезем.
А як ти жив-здоров будеш,
Ти і сам у землю християнську дійдеш!"

На місці їде віз. Кобзар співає думу.
Аж наче перестали розминатись. І кожен думу слухає
по-своєму. Павлюк — обличчям вгору просто неба.
Томиленко — утупившися в землю.
Сахно Черняк — увесь до кобзаря.

"То найменший брат теє зачуває,
Він білим лицем до сирої землі упадає,
Та до своїх братів рідненьких словами промовляє:
— Браття любе, браття миле,
Хоч один же ви милосердіє майте,
Назад коней завертайте,
З піхов шаблі виймайте,
Мені, пішому-пішаниці, з пліч голову здіймайте,
У чистому полі поховайте,
Звіру-птиці на поталу не дайте!"

Сахно Черняк

(вжахнувшись, до Томиленка)

Ну, а вони, невже так і зробили?!

Томиленко

У вас хіба цю думу не співають?

Старечий голос кобзаря

(у сильному пориві вітру)

"То середульший брат теє зачуває

Та до найменшого брата словами промовляє:

— Сього, брате, зроду ніде не чували,

Щоб рідною кров'ю шаблі обмивали!

І рука не воздойметься,

І серце не осмілиться,

І душа гріха до смерті не скупиться!

А старший брат ріднесенький,

Сокіл яснесенький,

Теє зачуває,

Коня свого молодецького нагайкою поганяє,

Од брата меншого, пішого-пішаниці, утікає!"

Сахно Черняк

Невже таке було?

Томиленко

Та начеб не повинно.

Однак співають. То, мабуть, було.

Павлюк

Мабуть, таки було. Бо дума — це не казка.

Хтось бачив, хтось почув, а хтось і думу склав.

Сахно Черняк

І нащо про таке було складати думу?

Павлюк

Щоб люди знали.

Сахно Черняк

Е, щоб люди знали!
Он як про тебе і про Сулиму,
як ви Кодак-фортецю зруйнували,
а потім як на страту вас везли,
і як ти чудом жив-здоров лишився,
та й знов на Січ подався Низову, —
от про таке у нас в селі співали!
І люди плакали. Але ж то й сльози інші.
Я по таких сльозах — за шаблю та й до тебе!
А тут... щоб так тікать... щоб аж покинуть брата?!

(Їжачиться порубана тернина. Тріпоче шмат
червоної китайки. Ще далі шмат, і далі, й далі,
й далі...)

І даленіє голос кобзаря

"То середульший брат милосердіє мав,
Терновії віття верхи істинає,
Меншому брату приміту покидає.
А як стали на Муравський шлях виїжджати,
Не стало тернів та байраків рубати,
То він червону китайку із свого жупана видирає,
Меншому брату на прикмету покидає..."

Сахно Черняк

А старший?

Томиленко
Старший пожалів жупана.

Павлюк
Мабуть, в жупані мав себе за пана.

Томиленко
Так і сказав, співається у думі:
"Щоб я своє добро дороге
марно по шляхах розкидав?
Буду я до отця-матері приїжджати,
Будуть мене ближні почитати, поважати,
Будуть проти мене шапки знімати".

А ще сказав падлюка, не повіриш:
"Як будуть батько-мати помирати,
Будем грунта-худобу на дві часті паювати.
Ніхто третій нам не буде мішати".

Сахно Черняк
Оце такі і Наливайка видали.
І вас під Боровицею вони ж.
Ще, певно, там когось і підкупили —
у табір кілька бочок укотив,
щоб всі понапивалися і спали.
Я непитущий, дак ото й почув.

Томиленко
В неслушний час прибіг, як оглашенний.
Вони тебе й не думали в'язати,
так ти ж на них із шаблею своєю.
Ну, то вже що ж, зв'язали, повезли...

(На місці їде віз із в'язнями в кайданах.
І пропливає, на старій могилі, триніг з дашком —
сторожова фігура. Осунувсь очеретяний
дашок. Смолисті бочки в землю повмерзали.
І тільки кінь у пам'яті заржав).

Павлюк
Нема сторожі. Не дай Бог орда —
уже ніхто ті бочки не підпалить
і про біду людей не сповістить.

Томиленко
Та вже кого й про що тут сповіщати?

(Порожній хутір... Обгоріла хата... З віконця хати
виглянула смерть.
Все наче намальоване вуглиною з уже давно
схололих попелищ).

Павлюк
Заглада, пустка... й ми не обороним
вже цих людей, ці села, цей народ...

(Капличка... Хрест... Рушник, уже аж сірий
і вицвілий, на вітрі лопотить).

Сахно Черняк
Уже й села нема, а цвинтар залишився.
І хто живий, той прийде на гробки.
І пом'яне, і пасочку розкришить,
щоб на могилі птиці розклювали.
Все як годиться між людей. А нас
зі світу згладять, і гробків не буде.

Павлюк

Чого ж ти їдеш на одчай душі?

Сахно Черняк

Як не поїду, буду їхать вічно.
Нічим не відпокутуюсь, нічим!

Павлюк

Це ж гріх не твій, чого ж твоя покута?

Сахно Черняк

А ти ж за всіх був. А за тебе хто?

(Павлюк, як завжди, дивиться у небо.
Томиленко утупився у землю. Віз двиготить
на крижаних вибоях).

Томиленко

Біда цей шлях напровесні. Калюжі.
Хрумтить льодок. Пронизливі вітри.
А то як вдарить ожеледь, ще гірше.
У нас в степах я так ловив дрохву.
Вона ж, дрохва, як гуска. Щоб злетіти,
їй ще й розбігтись треба, бо важка.
А голий лід — ніяк не розбіжиться.
Ковзь-ковзь... Руками брали дичину.

Павлюк

Назавтра буде ожеледь. Пришерхло.

Томиленко

Що ж, довше будем їхати у смерть.

(Над ними ніч. І чорна сфера не&а —
зірки... Волосожар... Великий Віз...)

Павлюк
А зорі які, Господи! Отак
дивився б і дивився.

Томиленко
Я не дивлюсь. Моя вже зірка згасла.

Сахно Черняк
Великий Віз... А там оно Малий...
Он срібний шлях чумацької гризоти...
І що воно, — коли ще нас взяли,
давно везуть, вже тижнів, певно, зо три,
все їдем, їдем, ідем по землі,
а мов на місці — під тим самим Возом.

Павлюк
Велике небо.

Томиленко
Або ми малі.

Сахно Черняк
Вночі везуть. І не стають обозом.

Томиленко
Щоб люди не виходили на шлях.
По селах щоб жінки не голосили.

Сахно Черняк
Та, може, воно й краще... кому як...
бо от мені не вистачило б сили.

У мене жінка... я її жалів...
Нехай таке їй і вві сні не сниться.

Павлюк
(піддав плечем, спихає його з воза)
Я що сказав? Ану тікай у ніч!

Сахно Черняк (мов не почувши)
А далі ж як той піший-пішаниця?

Томиленко
Та як, ішов. Як сказано у думі:
"І побило його в полі три недолі,
Одно — безвіддя,
Друге — безхліб'я,
Третє — бездоріжжя".
Вийшов він на Савур-могилу,
Думав, хоч куряву за братами побачить.
А їх уже й сліду нема!
Ліг він на Савур-могилі —
"І на очі не гляне,
І на ноги не встане,
І головка на плач знемагала".

Сахно Черняк
"І головка на плач знемагала"...
Молоденький,видно,був.

(І долинають десь віддалеки лише уривки
того стогону, що зветься
ДУМОЮ ПРО ТРЬОХ БРАТІВ АЗОВСЬКИХ).

"А вже орли-чорнокрильці налітають,
У головах козацьких сідають,

На чорні кучері наступають..."
"Та він їх забачає,
Та словами промовляє:
— Гей, вовки-сіроманці та орли-чорнокрильці,
Та ви хоч трохи підождіте,
Темний похорон не справляйте,
Поки душа козацька з тілом розлучиться!"

"Вовки-сіроманці набігали,
Тіло козацькеє рвали,
По тернах, по байраках жовту кость жвакували.
Сива зозуленька прилітала,
Жалібненько закувала..."

Сахно Черняк
А ті ж то двоє все-таки добрались?
І що ж вони сказали батьку-матері?

Томиленко
Збрехали, звісно. Що були не разом,
що тільки вдвох тікали із неволі,
а меншого й у вічі не видали.
Чи що вночі тікали та будили,
а він, мовляв, не захотів вставати,
то так там і залишився в Азові.
Це — старший брат. Одначе середульший
не видержав, покаявся, признався.
Ну, то йому старі батьки простили.
А старшого прогнали й прокляли.

Під дзвін бандури голос кобзаря
(врочистим і піднесеним акордом)

"А слава не вмре, не поляже
Однині й довіку!"

(Павлюк розреготався несподівано
гірким і моторошним сміхом).

Сахно Черняк
(тихенько до Томиленка)
Але яка ж це слава, як вони
в такій біді од брата відступилися?

Томиленко (теж пошепки)
Отож він і сміється, аж поблід.
Либонь, це слава з іншої десь думи
до цих братів азовських заблудилась.

Сахно Черняк
Це ось його — не вмре і не поляже
козацька слава. І твоя. Дарма,
що вас розбито і узято зрадою.
І тих шість тисяч, що в бою лягло,-
це їхня слава справді не поляже!

Томиленко
Поки й світ сонця, не розбили б нас,
якби ж хоч трохи краще ми узброєні.

Сахно Черняк
Або хоч вітер був не у наш бік!
А то ж вони ще й порох підпалили,
а сіно па возах і зайнялося, —
весь дим на нас. Ми тричі їх відбили.
Вони ж усі у панцирах, ми — в свитах.
Вони — з гармат, а ми у кого що.

Томиленко
Ти думав, що тебе я не примітив?
А я тебе давно уже примітив,
як ти тоді у тому димовищі
на ціле військо з шаблею ішов!

Сахно Черняк
А він мене іще й спихає з воза!
Я що, за вами пішки буду бігти
по цій дорозі, як той менший брат?

Томиленко
(тепер уже і він розреготався)
Оце сказав! Ми ж не брати азовські.
Якби ми із неволі утікали,
то я тебе на плечах би поніс!
А ми ж не із неволі, ми — у смерть.
То ми й не хочем брать тебе з собою.

Розвиднюється. Тихо проминає
у паморозі маковичка церкви.

Далеко десь, у сірому ще небі, курликають
промерзлі журавлі.

І проминає давній літописець —
нахиленим при свічці силуетом — і пише
гусячим пером, і стиха надиктовує собі:
"Року 1638... о середопостю... потратили козаків старших,
що їх козаки видали, того то Павлюка, і Василя Томашика,
і Сахна Черняка, который ся, їх ужаловавши, сам
поїхав з ними добровольно".
І свічка гасне па вітрах історії.
І пропливають вишки й териконі,

ковші і крани, труби і лебідки.
Ряхтить вогнями промислове місто.
Гніздо лелека мостить на стовпі.
Сучасна жінка, в скверику на лаві, похитує
коляску па ресорах, щось конспектує з книжки, мимоволі
півголосом повторює слова:
"ЛІТОПИС ЛЬВІВСЬКИЙ"... "НАУКОВА ДУМКА"...
САХНО ЧЕРНЯК... ПОЇХАВ ДОБРОВІЛЬНО...
І, вражено провівши віз очима:
ПОЇХАВ З НИМИ... ДОБРОВІЛЬНО... САМ!
І вже комп'ютер електронним голосом
повторює закладену програму: САХНО ЧЕРНЯК...
ПРОЕКЦІЯ В МИНУЛЕ... ПОЇХАВ З НИМИ...
ДОБРОВІЛЬНО САМ...

Перший програміст
(людина вже наступного століття,
при пульті регулюючи реле)
Не може бути. Чому ж в такому разі він залишився зовсім
невідомою постаттю в історії? Якась побіжна
згадка у "Львівському літописі" — і все. Виходячи
з художнього потенціалу народу, саме його мав би
оспівати народ. Про братів азовських складено думу,
а про нього ні?!

(Світлові імпульси переміщуються, від чого в темряві
зникає віз).

Другий програміст
Можливо, у старовину поодинокі випадки порушення
суспільної етики давали більший коефіцієнт
громадського резонансу, а гіперфункція героїзму
набувала характеру ширших епічних уніфікацій.

Перший програміст

Але як поети могли прогледіти таку постать у віках? Подиву гідна велич ніким не оціненого подвигу могла б стати об'єктом соціально-психологічного дослідження цілого комплексу езотеричне закодованих рис нації.

Другий програміст

Це навіть не подвиг, це швидше відноситься до категорії подвижництва. Момент жертовності як катарсис спокути, моральна підзвітність самому собі.

Перший програміст

Слово "підзвітність" в даному контексті вимагав коректив чисто термінологічних і свідчить про сугестивну інерційність стереотипізації мислення. Можливо, це просто генетично усвідомлена потреба утримати духовний баланс в життєво перспективній позиції. Один тепер уже невідомий філософ колись висунув своєрідну гіпотезу морально-психологічної компенсації за умов фізичної анігіляції як іманентного стимулу екстремально неординарних людських вчинків, неадекватного для різного типу індивідуальностей,

(Все поринає в пітьму).

Другий програміст

(в суцільній темряві лиш голос)
Трансформатор перегорів. Порушена когерентність. Узгоджене протікання в часі кількох процесів не допускав різкої зміни фаз.

Перший програміст

Але нічого. Стеж за індикатором. Увага! Тиша. Натискаю. Є!

І знову з пітьми проявився віз. На ньому троє,
вв'язані, закуті.

Павлюк — обличчя звернуте до неба.
Томиленко — утупившися в землю. Сахно Черняк,
той навіть і дрімав, похитуючись звично на вибоях.
Сахно Черняк (ні з того і ні з сього)
Тьху,гидомире!
Томиленко
Ти чого?

Сахно Черняк
Сказитись!
Приснився Іуда. Ходить, придивляється,
кого б поцілувать, щоб не сахнувся.
Я ж, каже, зрадив тільки раз, однісінький, —
і щоб ото буть проклятим навіки?!
Людської ласки хочу. Одроблю.
Та цмок мене отут десь коло вуха.
Тьху, гидомире! Як жалом лизнув.

Павлюк
Таке і на печі не приверзеться.

(На місці їде віз. Поблимують на пульті
сигнальні індикатори. Табло).

Томиленко
Диви, на землю скільки птиці впало.
Така холодна провесінь. З полів
сніг не зійшов. А вчора накрапало.
Саме окидь на журавлів.
Оце ж летять іздалеку ключами.

Ти чув учора, як вони кричали?
Ой, скільки ж їх, обмерзлих журавлів!

Сахно Черняк
А я колись такого одігрів.

(Ногою б'є об ногу і, вибиваючи зубами третяка, наспівує).

"Ой, ту-дду-ду-ду!
Як я буд-ду
Дівчину любити!.."

Перший програміст
Звичайна інтерференція при збуренні когерентних хвиль. Заклади програму в комп'ютер, хай створить думу про Сахна Черняка.
Роблять якісь записи, підрахунки, закладають в комп'ютер. У комп'ютері щось гарчить, кашляє, чутно камертональний звук настроюваного апарата. Сахно Черняк дивиться на цих людей, вони на нього,— і так вони розминаються у віках.

Павлюк (люто кричить)
Негайно злазь! Кажу тобі, негайно!
Ну, хай вже ми. А ти куди, а ти?!
Ніхто про тебе й словом не згадає,
ані в піснях про тебе заридає!
(Руками задубілими в кайданах напружився і все-таки зіпхнув).

Сахно Черняк спіткнувся, доганяє...
Мигтять на пульті електронні зорі.
З комп'ютера чутно якесь потріскування.

Крізь технічні шуми і потік інформації прориває́ться
трагічний речитатив думи:
"Із города Боровиці (Черкаська область) то не тумани
великі вставали,
То Павлюка (гетьман нереєстрового козацтва)
із Томиленком (початок XVII століття)
уночі безоружних ізв'язали...
Два брати кінних, а третій піший-пішаниця,
За кінними братами поспішає,
За стременечка хватає..."

Сахно Черняк, задихаючись, біжить па місці, спотикається об крижані вибої дороги. Йому тим тяжче, що руки скручені за спиною.

Сахно Черняк
(кричить навздогін Павлюку і Томиленку)
Я все одно вас дожену... Це ж вам не у степу верхи...
Так той же тих... за стремена хапав...
А мені вас що... за кайдани хапати?..
Що ж ви мене... покинули... як обмерзлого журавля
на дорозі...
Мені ж там... з вами... тепліше...

Повз нього пролітають стовпи високовольтної мережі — як скелети зачаклованих лицарів.